

## บทที่ 5

### พิธีกรรมการพ่อนผีมอญ

การศึกษาสังเกตพิธีกรรมการพ่อนผีมอญในครั้งนี้เป็นของตระกูลศิริสุภา สืบเนื่องจากนางถาด ศิริสุภา อายุ 82 ปี มีอาการเจ็บป่วย จึงได้บ่นผีปู่ ย่าขอให้หาย และเมื่ออาการดีขึ้น จึงจัดพ่อนผีมอญถวาย โดยผีปู่ ย่านี้เป็นผีบรรพบุรุษของตระกูลสามี แต่เนื่องจากนางถาด ศิริสุภาได้แต่งงานเข้ามาในตระกูลก็มานับถือผีของสามีด้วย ส่วนผีของตระกูลตนนั้นไม่มีแล้ซึ่งในการทำพิธีครั้งนี้ นางถาด อยู่ในฐานะทั้งเป็นเจ้าผีหรือต้นผีและผู้ป่วย

พิธีกรรมพ่อนผีมอญในครั้งนี้จัดขึ้นในวันศุกร์ที่ 5 เดือนมีนาคมหรือเดือนหกของทางภาคเหนือ พ.ศ.2553 ณ บ้านเลขที่ 155 หมู่ 1 บ้านหนองคู ตำบลบ้านเรื่อน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

#### ขั้นตอนการทำพิธีกรรมพ่อนผีมอญ

พิธีกรรมการพ่อนผีมอญ จะแบ่งออกเป็นสองวัน คือ วันเตรียมงาน และวันทำพิธีซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

##### วันเตรียมงาน

1. การบอกกล่าวผีบรรพบุรุษหรือผีปู่ ย่าก่อนวันทำพิธีพ่อนผีมอญหนึ่งวันเดินผีจะต้องไปที่ป่าช้าหรือสุสานซึ่งเป็นสถานที่เผาศพบรรพบุรุษเพื่อเป็นการแจ้งให้ผีบรรพบุรุษทราบว่าพรุ่งนี้จะมีการทำพิธีพ่อนผีมอญ ขอเชิญให้ผีบรรพบุรุษมาร่วมงาน และหากผีบรรพบุรุษต้องการสิ่งใดอยู่สุขสบายหรือทุกข์ประการใดขอให้มาเข้าสิงลูกหลานเพื่อบอกกล่าวให้ทราบ และเหตุผลอีกประการก็คือในขณะที่ทำพิธีอาจมีวิญญาณหรือผีที่ไม่ได้เชิญมาในพิธีมาเข้าสิงผู้คนก่อให้เกิดความวุ่นวายจึงขอให้ผีบรรพบุรุษมาช่วยดูแลและปกป้องลูกหลาน

ในการทำพิธีเชิญผีบรรพบุรุษที่สุสานนี้ ลูกหลานจะไปทำกันเองโดยไม่ต้องไม่จำเป็นต้องไปด้วยลูกหลานจะต้องนำกระทงใส่ข้าว 1 กระทง สรววดอกไม้ 1 สรวย เทียน 2 เล่ม ส่วนธูปจะใช้หรือไม่ก็ได้

2. สร้างผาม ผามหมายถึงปะรำพิธี การตั้งผามนั้นจะตั้งบริเวณพื้นที่ว่างของบ้านหันหน้าไปทางทิศตะวันตก การทำพิธีนี้ ปกติจะทำที่บ้านที่มีหอผีปู่ ย่าแต่หากมีความจำเป็นที่

จะต้องทำ ณ บ้านที่ไม่มีหอผีบู ย่ต้นผีจะต้องทำพิธีซื้อที่ดินในบริเวณบ้านของตนเพื่อที่จะใช้เป็น ที่ตั้งผาม การซื้อที่ดินนี้ ทำโดยเอาเชือกวัดพื้นที่ที่ดินให้ได้ขนาดของผาม จากนั้นเอื้อมเท้าตอก ดอกไม้โรยบนพื้นที่ที่ได้ทำการซื้อ การซื้อในที่นี่เป็นการซื้อด้วยปาก ถือว่าเป็นการซื้อที่จากผีบ้าน ผีเรือน เจ้าที่ เพื่อเป็นการขออนุญาตใช้พื้นที่ในการทำพิธี

การตั้งตำแหน่งของผามให้หันหน้าไปในทิศตะวันตก ส่วนทิศอื่น ๆ ของตัวผาม ได้กำหนดไว้ดังนี้

ทิศเหนือ

ตั้งวัดป่าพวย

ทิศใต้

ทำเลียง สำหรับเป็นที่พักของผู้ป่วยและญาติผู้ใหญ่ของ ตระกูล และเป็นพื้นที่พ่อนสำหรับลูกผี

ทิศตะวันออก

เป็นชั้นวางเครื่องเซ่นไหว้และของที่ใช้ในพิธี ส่วนขนาด ของชั้นนั้นไม่ได้มีการกำหนดขนาดที่ชัดเจนขอเพียงให้ สมส่วนกับตัวผามหรืออาจกว้างยาวอย่างละประมาณ 1 เมตร ปลูกด้วยเสาไม้ไผ่ และเสื่อพลาสติกทับอีกชั้น

การสร้างผามให้เริ่มจากขุดหลุมด้านใน 6 หลุม เพื่อใช้ปักเสาเอก ด้านนอกมี 14 หลุม ระยะห่างจากหลุมด้านในประมาณ 4 ศอก ในสมัยโบราณจะนิยมสร้างผามโดยใช้ไม้สะแก แต่ปัจจุบันใช้ไม้ยูคาหรือไม้กระถิน ทั้งนี้เพราะไม้สะแกที่ต้นใหญ่ไม่ค่อยมี ไม้ที่ใช้ทำผามนี้ เมื่อเสร็จพิธีแล้วจะเอามาใช้ประโยชน์อะไร ไม่ได้อีกนอกจากทำเป็นฟืน

การสร้างให้เริ่มสร้างหลังคา ก่อน โดยฐานของหลังคามีความยาว 6 ศอก กว้าง 4 ศอก จากฐานหลังคาไปถึงยอดหลังคามีความสูง 3 ศอก ส่วนด้านข้างของฐานหลังคาทั้งสองด้านจะยื่น ออกไปข้างละ 4 ศอกเพื่อใช้เป็นส่วนของชายคา หลังคาจะมุงด้วยใบหญ้าคาหรือจากเมื่อทำโครง หลังคาเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงจะนำไม้เสามาปักลงหลุม ปลายเสาทำเป็น ไม้ที่มีลักษณะเป็นง่าม เพื่อที่จะได้ใช้ค้ำ หลังคา เชื่อมเสาแต่ละต้นโดยใช้ดอกมัด ได้หลังคาจะขึ้นด้วยผ้าขาวและห้อยผ้า “หยาดหะห่วย” “หยาด” แปลว่าผ้า “หะห่วย” แปลว่าแกว่ง

พื้นผามยกสูงเล็กน้อย โดยใช้ดินกล้ววางรองตามความยาวของผาม จำนวนต้นกล้วย เท้าไร่นั้นไม่กำหนดขอเพียงให้สอดเข้าไปให้เต็มแล้วจึงนำไม้ไผ่ซึ่งผ่าครึ่งจำนวนหกอันมาวางทับ ในแนวขวาง จากนั้นนำเสาไม้ไผ่มาวางปูเป็นพื้น ใช้ดอกผูกไม้ไผ่ที่วางขวางกับเสาไม้ไผ่ เข้าด้วยกันทั้งนี้เพื่อไม่ให้แผ่นดินไม้กระดก

ด้านหน้าผามจะนำกิ่งดอกแก้วกิ่งใหญ่มาปักไว้โดยสมมติว่าเป็นการปลูก ระยะห่างจาก ผามมายังต้นดอกแก้วไม่ได้กำหนดระยะที่ชัดเจน แต่ให้อาความสะดวกและเหมาะสมเป็นหลัก

ตรงด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้(มุมขวาด้านนอก) ของชั้นวางของจะแขวนกล้วยและไม้สำหรับแบกกล้วยเพื่อใช้เล่นตอน “คล้องช้าง” ตรงด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้(มุมขวาด้านใน) ของใต้ชั้นวางของจะแขวนเขาวัว สร้อยเงินทอง (ด้ายขาวแดง) ผ้าโสร่งปาเต๊ะ และกระbungเครื่องแต่งผมซึ่งภายในบรรจุหวี แป้ง และน้ำมันแต่งผม ตรงด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ (มุมซ้ายด้านหน้า) ของตัวผมมีกระบอกน้ำ ไม้ไผ่หมวก ต้นกล้วยกระbung ย่าม และไม้ไผ่ สำหรับใช้เล่นตอน “ไปไร่”

หลังจากสร้างผมเสร็จเรียบร้อยแล้ว อาจมีการตกแต่งผมให้สวยงามโดยเอาผ้าขลิบแดงตกแต่งด้านในขอบบนสุดของผมที่เสาเอกทั้งหกต้นมีสรวดดอกแขวนไว้เสาละสองสรวด ส่วนเสาต้นอื่นจะตกแต่งด้วยดอกไม้ ใบไม้หรือแม้กระทั่งธงศาสนา และธงชาติมาติดไว้ข้างที่ต้นเสาเพื่อให้เกิดความสวยงาม

3. ทำเครื่องเช่นสังเวและของที่ใช้ในพิธี ก่อนถึงวันงานบรรดาญาติผู้ใหญ่และเพื่อนบ้านจะมาช่วยกันเตรียมงาน โดยทำเครื่องสังเวเช่น ไห้ว ขนม และอาหารที่ใช้ในพิธีและต้อนรับแขก

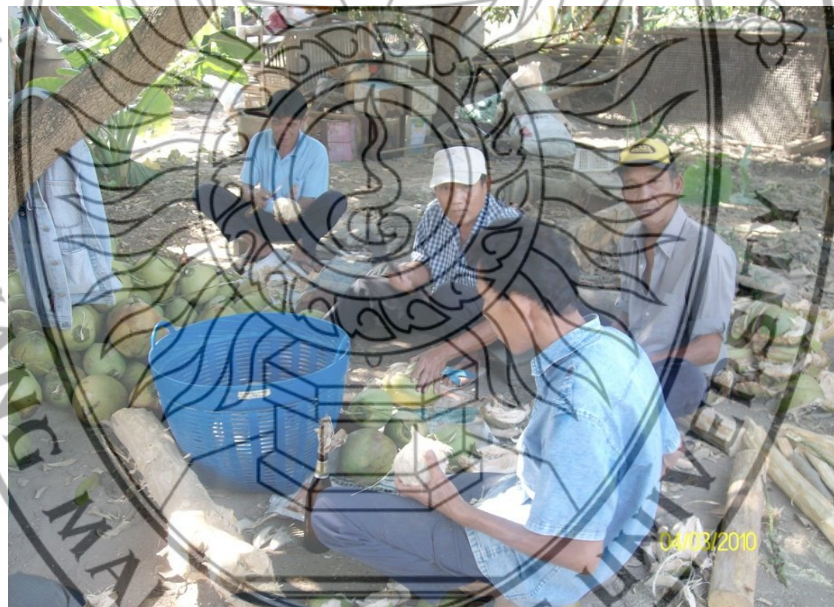


ภาพที่ 5.1 หม้อดินเผา ย่างจากห่อหุ้มถูกนำออกมาเปลี่ยน

ปกติหม้อดินเผา ย่างจะไม่ได้เปลี่ยนกันบ่อย ๆ ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละตระกูลได้กำหนดไว้อย่างไร บางตระกูลอาจปีละครั้ง สองปีครั้ง หรือสามปีครั้งก็ได้ สำหรับตระกูลสิริสุภาจะเปลี่ยนหนึ่งปีครั้ง



ภาพที่ 5. 2 ลูกศิษย์'ข่และเพื่อนบ้านมาช่วยกันทำสรวยดอก



ภาพที่ 5. 3 ลูกศิษย์'ข่และเพื่อนบ้านที่เป็นผู้ขาช่วยกันปลูกมะพร้าว



ภาพที่ 5.4 เพื่อนบ้านผู้หญิช่วยกันทำขนมขาว ขนมแดงที่ใช้ในพิธี

ตามแต่โบราณจะต้องทอดขนมขาว ขนมแดงในผาม และเมื่อตั้งเตาแล้วห้ามเคลื่อนย้ายเตาเป็นอันขาด ปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากหากรอจนกระทั่งทำผามเสร็จก็จะเป็นเวลาตอนเย็น ไม่สะดวกที่จะทำขนมและเกรงว่าจะทำไม่ทัน ในระหว่างที่กำลังทอดขนมนี้มีข้อห้ามไม่ให้ผู้ใดหยิบขนมไปทาน แต่หากได้จำนวนตามที่ต้องการแล้ว จึงอนุญาตให้ทานได้

นอกจากขนมที่ต้องใช้ในพิธีแล้ว ยังจะต้องทำอาหารเพื่อใช้ต้อนรับแขก โดยอาหารที่ต้องทำได้แก่ แกงหยวก และแกงขี้เหล็ก

สำหรับลูกศิษย์ ยาและเพื่อนบ้านผู้ชายช่วยปอกมะพร้าวซึ่งใช้ในพิธี นอกจากนี้ จะต้องเตรียมอุปกรณ์ ภาชนะ ถ้วยชาม โถก ช้อน โต้ะ แก้วน้ำ ทั้งที่ใช้ในพิธีและใช้รับแขก ด้วยได้หยิบยืมมาจากเพื่อนบ้านและวัดหนองคูซึ่งเป็นวัดมอญประจำหมู่บ้าน

### วันทำพิธี

พิธีกรรมพื้อมมอญจะแบ่งออกเป็นสองช่วง คือ ช่วงเช้าตั้งแต่เวลาประมาณ 09.00-12.00 น. และช่วงบ่ายตั้งแต่เวลา 13.00-17.00 น. โดยประมาณ

ก่อนเริ่มพิธีกรรมพื้อมมอญ นอกจากจะบอกกล่าวผีบรรพบุรุษแล้วบางตระกูลอาจต้องมีการไปบอกกล่าวผีอื่นที่ต้นผีเลี้ยงไว้ด้วย ในกรณีของนางถาด ศิริสุภาจะเลี้ยงผีที่เฝ้าสวนอันเปรียบเสมือนผีเจ้าที่ ซึ่งมีหอผีอยู่ในสวนตั้งใกล้แม่น้ำ ปึงเพื่อให้ได้รับรู้ว่าจะมีพิธีกรรมพื้อมมอญ โดยของที้นำไปไหว้ประกอบด้วยกล้วย 1 หวี ขนมเทียน ขนมแดง ขนมขาว ข้าวเหนียว น้ำ ๑ แก้ว มะพร้าว 1 ลูก รูป 12 ดอก เทียน 2 เล่ม และแจกันดอกไม้ 2 ใบ ซึ่งในครอบครัวนางถาด

จะนับถือผีในสวนนี้ เมื่อถึงฤดูทำสวนก็จะมาบอกกล่าวขอผีเพื่อขอให้ได้พืชผล ก่อนเก็บพืชผลก็ต้องมาบอก และหลังจากเก็บเสร็จก็จะนำพืชผลนี้ มาถวาย



ภาพที่ 5.5 ลูกของผู้ป่วยนำของไปไหว้เพื่อบอกกล่าวขอผีซึ่งอยู่ในสวน

นอกจากนี้ ก่อนที่พิธีจะเริ่ม จะต้องต้มน้ำ ปลายี่งเพื่อใช้สำหรับยาผักนึ่งใช้ในพิธีตอนเล่นผีขันโตก) การต้มน้ำ ปลายี่งนี้จะต้องต้มในที่เฉพาะ นั่นคือบริเวณมุมขวาด้านหน้าของผามหรือทิศตะวันตกเฉียงเหนือของตัวผามซึ่งพื้นที่นี้ จะมีการแบ่งเป็นสัดส่วนอย่างชัดเจน

ในวันทำพิธีจะมีการแบ่งออกเป็นสองช่วง คือพิธีกรรมช่วงเช้า และพิธีกรรมช่วงบ่าย โดยมีรายละเอียดในแต่ละช่วงดังนี้

#### พิธีกรรมช่วงเช้า

ในวันนี้ลูกหลานจะต้องเตรียมเครื่องบูชาเช่น ชันครู ชันผีปู่ย่าชานลูกผี เครื่องเช่นไหว่าอันได้แก่ปลาแห้ง ไก่ต้ม ขนมหาง ขนมหาว ขนมหิวน ข้าวตอกปั้นกับน้ำตาลอ้อย รวมทั้งผลไม้ได้แก่กล้วยมะพร้าว ให้ครบตามจำนวนที่ได้ออก โดยก่อนเวลาที่พิธีจะเริ่มในเวลาประมาณเก้าโมงเช้าสิ่งของดังกล่าวนี้จะถูกนำมาเตรียมไว้บริเวณเฉลียงด้านทิศใต้ของตัวผามให้เป็นที่เรียบร้อย ส่วนขั้นตอนของพิธีกรรมมีดังนี้

### 1. พิธียกขันครู

เมื่อพิธีกรรมจะเริ่มขึ้น คนตรีบรรเลงเพลงแรกคือเพลงปราสาทไหว และเพลงมวยของทางภาคเหนือ โต้่งจะนำผ้ามาคล้องคอจากนั้นเดินไปที่ขันครูของตนซึ่งวางไว้มุมซ้ายด้านหลังของผาม โต้่งยกขึ้นขันครูไว้ระดับหน้าอกและขยับมือไปตามจังหวะดนตรี จากนั้นแยกขันครูขึ้นระดับศีรษะ ทำเช่นนี้สลับกันไปมาสามครั้ง ระหว่างที่ยกขันครูนี้ โต้่งจะนึกถึงวิญญาณผีต่าง ๆ ซึ่งการกล่าวคำบูชานี้จะพูดเป็นภาษามอญ เมื่อเสร็จสิ้นการไหว้ โต้่งนำขันครูวงไว้ที่เดิม



ภาพที่ 5.6 โต้่งทำพิธียกขันครู

### 2. ถวายขันฝู' ย่า

โต้่งนำขันฝู' ย่าซึ่งประกอบด้วยน้ำ ขมิ้นส้มป่อย ขัน เทียนจำนวน 12 เล่ม กิ่งโกสน ดอกเก็ดถวา สายสิญจน์ ทำท่าอธิษฐานเช่นเดียวกับขันครู จากนั้นส่งไปให้ซึ่งเป็นตัวแทนของตระกูลผี เรียกว่า “ตัวแทนลูกฝู' ย่า” เป็นผู้ถือบูชา โดยในครั้งนี้ นายรัตน์ ศิริสุภา ซึ่งเป็นน้องชายของสามีนางถาด ศิริสุภาเป็นผู้ถือบูชา



ภาพที่ 5.7 ตัวแทนของตระกูลผีหรือตัวแทนลูกผีปู่ ย่า ย่าจันนุชา

ระหว่างนั้นโต้งถือภาชนะที่ใส่น้ำ ทำมือขยับไปมาตามจังหวะเพลงและราคน้ำ ลงบนสิ่งของที่อยู่ใน“ถาดถวายเป็นผี” ย่า ซึ่งมียู่อำนวนสามถาด ทุกถาดจะมีสรวยดอก 1 สรวยพร้อมเทียน 2 เล่ม ส่วนสิ่งของอื่นที่อยู่ในถาดจะถูกจัดวางเป็นกองๆ ถาดที่จัดของออกเป็น 3 กองมีจำนวน 2 ถาด และถาดที่จัดของออกเป็น 2 กองมีจำนวน 1 ถาด แต่ละกองจะประกอบด้วย

1. กล้วย 2 ใบ หนึ่งในนั้นจะมีเทียนปักอยู่ข้างบน
2. ขนมหิวน 1 ชิ้น
3. มะพร้าว 1 ชิ้น
4. ขนมหาว 1 ชิ้น
5. ขนมหาง 1 ชิ้น
6. ข้าวเหนียวหุงแล้ว 1 ก้อน
7. ปลาอย่างตัวเล็ก 1 ตัว
8. ข้าวตอกปั้นกับน้ำตาลอ้อยก้อน

โต้งราคน้ำ ลงบนสิ่งของในถาดแต่ละถาดจำนวนสามครั้ง จากนั้นนำขมิ้นมาถือทำมือขยับไปมาตามจังหวะเพลงและราคน้ำลงบนสิ่งของในถาดแต่ละกอง ปฏิบัติเช่นนี้จนครบสามครั้ง ในขณะที่ราคน้ำและเบียร์นั้น โต้งจะบิบทักสรวยพร้อมว่าคำอธิษฐานเพื่อให้ผีปู่ย่าได้รับรู้



ภาพที่ 5.8 โต้งราคน้ำลงบนเครื่องเซ่นไหว้ในถาดถวญฝึญ่ยา

โต้งนำใบตองมาวาง และนำอาหารออกจากถาดวางใส่ใบตอง หนึ่งถาดต่อหนึ่งใบตอง นำนํ้าและเบียร์ราดลงบนใบตอง ทำเช่นเดียวกับการทำในครั้งแรกนวนสามครั้ง จากนั้นตั้งห่อใบตองจับโยกไปมาตามจังหวะเพลง และโยนไปที่โคนต้นไม้



ภาพที่ 5.9 โต้งราดเหล้าลงบนเครื่องเซ่นไหว้ในใบตอง



ภาพที่ 5.10 โด่ง โยนเครื่องเซ่นไหว้ในโบตองทิง

ลูกผีปู' ย่ฉ่งจันผีปู' ย่ให้โด่ง โด่งยกขึ้นอธิษฐาน และส่งกลับให้ลูกผีปู' ย่นำไปไว้ที่ชั้นวางของภายในผาม จากนั้นบรรดาลูกผีปู' ย่คนอื่นๆก็ช่วยกันยกเครื่องบูชา เครื่องเซ่นสังเวย อาทิ ข้าวลูกผี จันใส่เทียนแจกัน คนโทน้ำ ของไหว้ห่อผีปู ยา ฯลฯ ขึ้นวางบนชั้นวางของ

### 3. รำดาบ

เมื่อทำพิธียกขันครูเป็นที่เรียบร้อยแล้ว โด่งจะฟ้อนดาบสองเล่มพร้อมกับเดินไปยังต้นดอกแก้ว ในช่วงนี้วงดนตรีจะบรรเลงเพลงที่มีจังหวะเร็วขึ้น เมื่อโด่งฟ้อนรอบต้นดอกแก้วครบสามรอบ จะฟ้อนดาบกลับมาที่ผาม โดยลูกผีหยิบขันเงินที่วางบนกระดานไม้ใต้ต้นดอกแก้วเดินตามโด่งเข้ามาในผามและส่งขันให้โด่ง โด่งเอาน้ำขมิ้นส้มป่อยในขันราดลงบนปลายดาบทั้งสองเล่มสองครั้ง โดยราดให้ลงบนพื้นทางซ้ายของผามหนึ่งครั้งและทางขวาของผามหนึ่งครั้ง จากนั้นใช้ปลายดาบพรมน้ำขมิ้นส้มป่อยไปที่เสาเอกทั้งหกต้นหรือที่เรียกว่าสะละสะหลงผามหรือสะละสะหลงผาม”

ในการฟ้อนดาบของนางจันทรเป็ง สมพันธ์นี้ส่วนหนึ่งได้รับการถ่ายทอดของนายมี เล่ห์แสน อดีตโด่ง และบางส่วนเป็นท่าที่โด่งจะฟ้อนไปโดยที่ไม่รู้ตัว การฟ้อนจะใช้เวลาเท่าไรไม่มีกำหนดขึ้นกับผีที่เข้าสิง หากโด่งรู้สึกเหนื่อยตอนใดก็สามารถหยุดได้ ตอนฟ้อนก็ฟ้อนไปเรื่อย ๆ ถ้าไม่มีขงคิหรือผีมาเข้าร่างก็ฟ้อนไม่ได้



ภาพที่ 5.11 โด่งฟ้อนดาบรอบต้นดอกแก้ว

#### 4. ปัดพยาธิ

โด่งเดินออกมาจากผาม โดยลูกผีถือ “กระดิ่งปัดพยาธิ” เดินตาม และนำ “กระดิ่งปัดพยาธิ” วางไว้หน้าผาม ให้ผู้ป่วยมานั่งเหยียดเท้า(อาจจะนั่งกับพื้นหรือเก้าอี้ก็ได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอาการเจ็บป่วย) โดยปลายเท้าชี้ไปทางกระดิ่ง โด่งฟ้อนดาบผาดผ่านศีรษะผู้ป่วย และวางบนศีรษะค่อยๆ คลุมไล่ลงมาตามไหล่จนถึงปลายเท้า จากนั้นนำปลายดาบไปจ่อที่กระดิ่งปัดพยาธิทำเช่นนี้สามครั้ง การทำลักษณะนี้เปรียบเสมือนการนำเอาเสนียดจัญไรหรือสิ่งไม่ดีในตัวผู้ป่วย นำไปทิ้งในกระดิ่งจะทำให้อาการป่วยนั้นหายเรียกว่า “ปัดพยาธิ” จากนั้นผู้ป่วยลุกขึ้นไปหยิบมะพร้าวและมานั่งรอโด่งภายในผาม เมื่อโด่งฟ้อนดาบเข้ามาในผาม ผู้ป่วยมอบมะพร้าวให้โด่งโด่งเจาะมะพร้าวแทงมะพร้าวลงพื้นบริเวณด้านหน้าของกลุ่มนักท่องเที่ยว จากนั้นดื่ม น้ำมะพร้าวที่เหลือพร้อมแสดงท่าทางโห่ร้องดีใจ และฟ้อนดาบไปเรื่อย ๆ จนจบเพลง



ภาพที่ 5.12 โต้่งทำพิธีปิดพยาธิให้ผู้ป่วย

หลังจากเสร็จพิธีปิดพยาธิแล้ว จะเป็นการรับประทานอาหารเช้าและจะเริ่มพิธีอีกครั้งประมาณเวลา 10.00 น.

##### 5. ตัดต้นกล้วย

โต้่งเตรียมต้นกล้วยที่จะตัดโดยวางส่วนโคนต้นวางอยู่บนโตก ให้ปลายต้นกล้วยพาดอยู่ก้นมือของพาม ปักดาบไว้ที่โคนต้นกล้วย ซึ่งปลายดาบจะมีเทียนเสียบอยู่ภายในโตกมีใบตองกล้วย 2 ใบ ขนมหี้น ขนมหาว ขนมหแดง อย่างละ 1 ชิ้น โต้่งพนมมือไหว้มนึกถึงวิญญาณ และเริ่มฟ้อนดาบ คนตรีจะบรรเลงเพลงที่มีจังหวะช้า ๆ ในขณะที่ลูกศิษย์ฟ้อนฟ้อนอยู่นอกตัวพามแต่ยังคงอยู่ภายใต้หลังคของพาม โดยทุกคนที่ฟ้อนจะต้องมีผ้าคล้องคอ

ส่วนผู้ป่วยและบรรดาลูกศิษย์ ยืนหรือนั่งบริเวณหน้าพาม พร้อมกำข้าวตอกในขณะที่โต้่งถือกระบอคน้ำ วนอยู่เหนือโคนต้นกล้วยสามรอบ โต้่งยกกระบอคน้ำ จรดหน้าผาก จากนั้น ใช้น้ำรดบนดาบที่ปักอยู่บนต้นกล้วย ผู้ป่วยและลูกศิษย์ ยืนหรือนั่งข้าวตอก 6 ครั้ง โดยครั้งที่ 3 ให้โปรยเข้าไปในพาม ส่วนครั้งที่ 4-6 ให้โปรยออกไปนอกพาม โต้่งถอดเทียนออกจากปลายดาบ ดับเทียน นำดาบและเทียนไปเก็บที่ชั้นวางของ จากนั้นใช้ใบมะเกี๋ยงมาเม็กวาดพื้นพาม ผู้ป่วยและบรรดาลูกศิษย์ ยืนหรือนั่งในพาม เอามือจุ่มลงไปกระบอคน้ำ และลูบต้นกล้วยจากปลายมายังโคน ระหว่างนั้นโต้่งจะฟ้อนอยู่ใกล้ ๆ



ภาพที่ 5.13 โต้งจัดเตรียมอุปกรณ์ตัดต้นกล้วย



ภาพที่ 5.14 ลูกศิษย์ ข้าล้ ฝืนกล้วย

การตัดต้นกล้วยนั้นหากโต้งมีกำลังพอที่จะตัดได้ก็ให้ขาดได้ก็สามารถตัดเอง แต่หากโต้งมีอายุมากแล้วไม่มีกำลังพอที่จะสามารถตัดเองได้ทั้งนี้ตัดแค่ตรงส่วนปลาย ส่วนช่วงโคนก็สามารถให้ลูกศิษย์เป็นผู้ตัด ก่อนจะทำการตัดต้นกล้วยผู้ตัดจะตั้งขาขึ้นฝืน ขังกระดี่ระ อันเป็นการแสดงการเคารพบูชา จากนั้นผู้ตัดก็ขึ้นกล้วยออกไปตัดนอกฝาม ซึ่งการตัดต้นกล้วยนี้จะต้อง

ตัดทีเดียวให้ขาด การตัดให้ตัดโคนก่อนตัดปลายทีหลังแต่เหตุใดที่ต้องทำเช่นนี้ โต้งก็ไม่สามารถบอกได้ว่ามีความหมายเช่นไร เมื่อจะเริ่มตัดต้นกล้วยคนตรีจะบรรเลงเพลงที่มีจังหวะเร็วขึ้น



ภาพที่ 5.15 ตัวแทนลูกศิษย์ 'ยั้ง' ทำหน้าที่ตัดต้นกล้วยยกขึ้นศิษย์ ย่าจัน นูชา



ภาพที่ 5.16 โต้งนำต้นหอยกมาตัดนอกผาม

สำหรับหยวกกล้วยที่ถูกตัดนี้ จะใช้นำมาฆ่าโดยลูกศิษย์ช่างฟ้อนเป็นผู้ฆ่าเพราะโด้งจะเหนียวทำเองไม่ไหว จะต้องฆ่าในผามหรือบริเวณระเบียบผาม และทำต่อหน้าคนป่วยเท่านั้น ส่วนใบกล้วยโด้งจะนำมาใช้รองให้ผู้ป่วยนั่งอาบน้ำ ในช่วงนี้โด้งและลูกศิษย์ช่างฟ้อนจะฟ้อนไปเรื่อย ๆ จนจบเพลง

#### 6. นำผู้ป่วยไปอาบน้ำ

ลูกศิษย์ ช่างฟ้อนนำผู้ป่วยไปอาบน้ำ ณ บริเวณต้นดอกแก้วซึ่งโด้งนำมาปักไว้และมีการตกแต่งให้สวยงาม ให้ผู้ป่วยนั่งเหยียดขาไปกับพื้นหรือหากนั่งไม่สะดวกก็ให้นั่งบนเก้าอี้ก็ได้ โด้งจะเอาใบกล้วยฉีกแบ่งครึ่งวางไว้ให้ผู้ป่วยนั่งทับ สำหรับน้ำที่ใช้ในการอาบเป็นน้ำธรรมดา ไม่ได้ผ่านพิธีใด ๆ เริ่มต้นการอาบน้ำ โดยการให้ผู้ป่วยใช้ตะบวยซึ่งทำจากกะลามะพร้าวตัดนี้ ราวคมือถูหลาน จากนั้นลูกศิษย์ ช่างฟ้อนจะตัดน้ำ ราวคมือผู้ป่วยโดยราวคมือจากไหลจนมาถึงปลายเท้า ให้ตัวแทนลูกศิษย์ ช่างฟ้อนสุดท้ายอาบให้โดยยกหม้อเหน็บลงบนตัวผู้ป่วยและให้คว่ำหม้อนี้ลง การคว่ำหม้อนี้แสดงว่าพิธีอาบน้ำ ได้เสร็จสิ้นแล้ว ส่วนผู้ป่วยให้ถือใบตองที่ใช้รองนั่งให้ขาออกเป็นสองส่วน ในระหว่างอาบน้ำ โด้งจะคอยบอกขั้นตอนวิธีการ และยืนฟ้อนอยู่หน้าผู้ป่วย ในขณะที่ลูกศิษย์ช่างฟ้อนจะฟ้อนที่ระเบียบผาม สำหรับขั้นตอนนี้เพลงที่บรรเลงจะเป็นเพลงที่มีท่วงทำนองช้า



ภาพที่ 5.17 ลูกศิษย์ ช่างฟ้อนช่วยอาบน้ำ ให้ผู้ป่วย



ภาพที่ 5.18 ลูกศิษย์คนสุดท้ายยกหม้อดินอาบน้ำให้ผู้ป่วย



ภาพที่ 5.19 ผู้ป่วยนึกใบตองที่ใช้รองนั่ง

หลังจากอาบน้ำเสร็จแล้วให้ผู้ป่วยเปลี่ยนมาสวมเสื้อผ้าสีขาว จากนั้นผู้ป่วยจะต้องเดินแบกดาบเข้ามาในผาม โดยจะมีลูกศิษย์ข้างฟ่อนสองคนยื่นชิงผ้าขาวคั้นตรงประตูทางเข้าลูกศิษย์ข้างฟ่อนจะถามผู้ป่วยว่า “มาดีหรือมาร้าย” ผู้ป่วยจะตอบว่า “มาดี” ลูกศิษย์ข้างฟ่อนก็จะเปิดม่านให้ผู้ป่วยเข้าไปในชั้นตอนนี้จะไม่มีการฟ้อนใด ๆ ทั้งของโต้งและลูกผี



ภาพที่ 5.20 ผู้ป่วยแบกบาเดินเข้ามาในผาม

#### 7. แต่งตัวให้ผู้ป่วย

เมื่อผู้ป่วยนั่งประจำที่แล้วมีจันผ้าเว้งหรือเรียกเป็นภาษามอญว่า “หยาดหะห่วย” โต้่งและลูกศิษย์ช่างฟ้อนจำนวน 2 คนนำสร้อยแขนเงินทอง (ด้ายฝ้ายสีขาวแดง) มาสวมให้ผู้ป่วย จะช่วยกันตกแต่งผมด้วยดอกเอื้องและทาแป้งให้ผู้ป่วย ส่วนลูกศิษย์ช่างฟ้อนที่เหลือฟ้อนอยู่นอกผาม



ภาพที่ 5.21 ลูกศิษย์ช่างฟ้อนสวมสร้อยแขนเงินทองให้ผู้ป่วย



ภาพที่ 5.22 ลูกศิษย์ฟ้อนกำลังตกแต่งผมด้วยดอกเอื้องให้ผู้ป่วย

#### 8. เรียกวิญญาณ

หลังจากแต่งตัวให้ผู้ป่วยเป็นที่เรียบร้อยแล้วให้ผู้ป่วยขึ้นขึ้นแกว่งผ้าหาคะห่วย ลูกศิษย์ฟ้อนส่งผ้าโสร่งให้ผู้ป่วยถือ โด่งจับมือผู้ป่วยโยกไปทางขวา ซ้ายขวาสลับกันไปซึ่งในการโยกแต่ละครั้งลูกศิษย์ฟ้อนจะเอาเครื่องบวงสรวงอันได้แก่ข้าวเหนียว กล้วย 1 ใบ เนื้อมะพร้าว ขนมหาง ขนมหาว ขนมหิวน เป็นต้น โสกลงไปในผ้าโสร่ง โด่งส่งกระทงซึ่งมีหยวกกล้วยใบพลู และเทียนฝ่ายให้ผู้ป่วย จากนั้นผู้ป่วยส่งกลับคืนให้โด่ง



ภาพที่ 5.23 ผู้ป่วยแกว่งผ้า

โด้งนำอาหารที่อยู่ในผ้าโสร่งมาใส่กระทงเทียนฝ้ายจำนวนสามกระทง นำเทียนฝ้ายปักบนกล้วย จากนั้นให้ผู้ป่วยนั่งลง โด้งจุดเทียนส่งให้ผู้ป่วยเพื่อให้ผู้ป่วยจุดต่อที่เทียนฝ้าย ผู้ป่วยโปรยข้าวตอกบนกระทง และใช้ใบตองคั่นน้ำในขันเงินรดลงบนกระทงทั้งสามเพื่อให้เทียนฝ้ายดับ โด้งดับเทียนฝ้ายแต่ละอันออกจากกล้วยปักปลายลง และนำไปเก็บไว้ด้านข้าง โด้งใช้ใบมะเกี๋ยงขามึงกวาดข้าวตอกส่วนลูกศิษย์ฟ้อนคนอื่นร่ายอยู่นอกผาม คนตรีบรรเลงเพลงจังหวะค่อนข้างเร็ว



ภาพที่ 5.24 ผู้ป่วยคน 1 รดบนกระทงเทียนฝ้าย

ลูกศิษย์หนึ่งคนนำไปทูลและหมากวางลงบนศีรษะผู้ป่วย ในขณะที่ลูกศิษย์อีกหนึ่งคนจุดเทียนห้าเล่มปักไว้ในพานส่งให้โด้ง โด้งนำพานวนเหนือศีรษะผู้ป่วยหนึ่งรอบ วนหน้าชั้นวางของหนึ่งรอบ โดยมีมืออีกข้างหนึ่งของโด้งจะจับผ้าหยาดหะห่วยไว้ ทำเช่นนี้สลับกันไปมาสามครั้ง จากนั้นโด้งดับเทียนและส่งพานมอบให้ลูกศิษย์นำไปเก็บ ทั้งผู้ป่วยและโด้งจับผ้าหยาดหะห่วยโยกไปตามจังหวะเพลง



ภาพที่ 5.25 โต่งนำพานที่มีเทียนห้าเล่มบนเหนือศีรษะผู้ป่วย

จากนั้น โต่งจะเชิญผีปู่ย่าของผู้ป่วยให้มาเข้าสิงผู้ป่วย แต่หากผู้ป่วยบางคนขวัญแข็ง วิญญาณก็จะไม่เข้าสิง ในขั้นตอนนี้ ผู้ป่วยขึ้นจื้นจับผ้าหยาดหะห่วยแกว่งไปมา การแกว่งนี้ไม่สามารถบอกได้ว่าต้องแกว่งกี่ครั้ง เพราะจะค้องแกว่งจนกว่าผีปู่ย่าของผู้ป่วยจะเข้าสิง ขณะเดียวกัน โต่งจะกุมมือผู้ป่วยไว้ด้วยเพราะเกรงว่าอาจะล้มได้เพราะเชื่อกันว่าผีมอญจะมีแรงมาก

โต่งนำถ้วยเครื่องบวงสรวงมาถือโยกมือและขยับตัวไปตามจังหวะเพลง จากนั้นโต่งส่งให้ผู้ป่วย ผู้ป่วยใช้มือจับถ้วยโยกไปมาช้าๆตามจังหวะเพลง นำมาดมและส่งกลับให้โต่ง ทำเช่นนี้จำนวนสามครั้ง โดยแต่ละครั้งจะต้องเปลี่ยนถ้วยเครื่องบวงสรวง จากนั้นโต่งนำข้าวสาร ซึ่งบรรจุในแก้วมาถือโยกมือและขยับตัวไปตามจังหวะเพลง เสร็จแล้วส่งให้ผู้ป่วยปฏิบัติ เช่นเดียวกับโต่ง โต่งนำข้าวเปลือก ข้าวตอก ไม้พลองสั้น 2 อัน ไม้พลองสั้น 1 อัน และกิ่งใบมะเกี๋ยงขามึง 2 มัด ตามลำดับ มาถือโยกตัวไปตามจังหวะเพลงและส่งให้ผู้ป่วยปฏิบัติ เช่นเดียวกัน ในขณะที่ผู้ป่วยเต้นโยกตัวไปตามจังหวะเพลงนั้น โต่งจะฟ้อนและเดินไปพร้อมกันด้วย ในช่วงนี้เพลงจะบรรเลงในจังหวะที่เร็ว



ภาพที่ 5.26 โต่งฟ้อนในขณะที่ผู้ป่วนเครื่องบวงสรวงโยกไปตามจังหวะเพลง

หลังจากทำพิธีเรียบร้อยแล้ว โต่ง ลูกศิษย์ฟ้อน และผู้ป่วนนำสิ่งของในถ้วยบวงสรวงของลูกศิษย์ออกมาชม ซึ่งของในถ้วยลูกศิษย์ได้แก่ ปลาแห้งตัวเล็ก ข้าวตอกป่น น้ำตาลอ้อยข้าวเหนียว ขนมหเทียน ขนมหาง ขนมหาว สรวยดอก 1 สรวยมีเทียนสองเล่มเสียบอยู่กล้วย 2 ใบ มะพร้าว 1 ชื้น ซึ่งการตมมีความหมายว่ากิน จากนั้นนำน้ำในโถ่งที่วางอยู่ด้านหน้าห้องตมนี้ไปปลาร้าลงบนเครื่องบวงสรวง และโยนทิ้งระหว่างนั้นลูกศิษย์ฟ้อนจะฟ้อนและเต้นไปตามจังหวะเพลงที่ค่อนข้างสนุกสนาน



ภาพที่ 5.27 โต่งและลูกศิษย์ฟ้อนจะนำเครื่องสังเวยมาชม

จากนั้น ลูกผีปู้ ย่าจะมะพร้าวให้ผู้ป่วยและลูกผีข้างฟ่อนด้ม ส่วนโต่งนำดอกมะลิไปคล้องให้หนักคนตรี และกลับเข้ามาฟ่อนภายในผาม ทั้งโต่งและลูกผีฟ่อนไปเรื่อยจนกระทั่งจบเพลง



ภาพที่ 5.28 ลูกผีปู้ ย่าจะมะพร้าวให้ลูกผีข้างฟ่อนด้ม

#### 9. คูบาไก่

ในขั้นตอนนี้ โต่งจะเตรียมอุปกรณ์ไว้สองอย่าง ได้แก่

1. โต่งซึ่งภายในประกอบด้วยกะละมังใบเล็กภายในมีไก่ต้ม 1 ตัว ไข่ต้ม 2 ฟอง ไม้ตบ 1 อัน มีเทียนปักอยู่บนไม้ตบ โต่งจะฟ้อนและเดินไปพร้อม ๆ กับจัดเตรียมของไปด้วย
2. ขันสี่ทอง 1 ใบซึ่งข้างในมีก้านกล้วยอันเล็กวางในลักษณะแนวนอนและมีเทียนปักอยู่บนก้านกล้วย 1 เล่ม

โต่งจุดเทียนที่ปักบนไม้ตบ ตัวแทนลูกผีปู้ ย่าเข้ามาในผาม โต่งนำผ้าขาวม้าคล้องคอ ตัวแทนลูกผีปู้ ย่าและเอาผ้าคล้องคอผู้ป่วย โต่ง ตัวแทนลูกผีปู้ ย่า และผู้ป่วยช่วยกันยกโต่งไปทางขวาและซ้ายสลับกันไปมาสามถึงสี่ครั้ง จากนั้นวางโต่งลง โต่งให้ผู้ป่วยคุกเข่าไว้ทั้งสองข้าง หากนิ้วไก่แยกออกจากกันแสดงว่าคนในตระกูลไม่มีความสามัคคี มีความแตกแยก หากนิ้วไก่ติดกันแสดงว่าคนในตระกูลมีความรักใคร่กลมเกลียวกัน ซึ่งในครั้งนี้ปรากฏว่านิ้วไก่ติดกัน ผู้ป่วยนำไก่ไปให้คนในตระกูลดู และกลับเข้ามาในผามอีกครั้งหนึ่ง โต่งจะถอดสร้อยแขนเงินทองออกจากตัวผู้ป่วย

ตัวแทนลูกศิษย์ ย่านที่ชนในชั้นสีทองมาจุดกับเทียนที่ปักอยู่บนไม้ตบและนำเทียนไปปักในขันเช่นเดิม โด่งนำขันสีทองไปวางไว้ที่ชั้นวางของจากนั้นโด้งเอาไม้ตบมาตี และส่งให้ผู้ที่มาร่วมพิธีเอาไปตีประกอบดนตรี ส่วนลูกศิษย์ข้างฟ้อนจะฟ้อนอยู่ภายนอกผามจนกระทั่งจบเพลงซึ่งถือเป็นการเสร็จสิ้นพิธีในช่วงเช้า



ภาพที่ 5.29 ผู้ป่วยและตัวแทนลูกศิษย์ ย่าดูเท้าไก่



ภาพที่ 5.30 ผู้ป่วยนำเท้าไก่ไปให้ญาติ ๆ ดู

### ช่วงบ่าย

หลังจากพักรับประทานอาหารกลางวันเป็นที่เรียบร้อยแล้วจึงเริ่มทำพิธีต่อไป โดยขั้นตอนการทำพิธีในช่วงบ่ายมีดังนี้

#### 1. เล่นผีกลา

โด้งเปลี่ยนมาสวมชุดขาวแดง ตัวแทนลูกผีปู้' ย่พร้อมด้วยลูกผีหนึ่งคนเข้าไปนั่งในผามโด้งส่งด้วยเครื่องบวงสรวงสำหรับเสียบปลาให้ตัวแทนลูกผีปู้' ย่ภายในมีปลาอย่างตัวใหญ่ 2 ตัว ข้าวเหนียว 2 ก้อน ขนมนแดง ขนมนขาว อย่างละ 2 ชิ้น กล้วย 1 หวี ขนมหิขิน 2 ชิ้น สรวยดอก 1 สรวย โด้งฟ้อนดาบสองมือ ตัวแทนลูกผีปู้' ย่ถือด้วยเครื่องบวงสรวงและหยิบข้าวเหนียวเสียบที่ปลายดาบทั้งสองก่อนเสียบของที่ปลายดาบจะต้องมีการไหว้ทุกครั้ง โด้งตั้งปลายดาบทั้งสองขึ้นพร้อมโยกมือไปตามจังหวะเพลง และปลดข้าวเหนียวที่ปลายดาบออก จากนั้นตัวแทนลูกผีปู้' ย่ส่งอาหารและขนมเสียบที่ปลายดาบ โดยให้เสียบของคาวก่อนและตามด้วยของหวาน

สำหรับกลล้วยนั้น โด้งจะตัดกลล้วยที่เดียวทั้งหวี โดยตัดแนวขวางกลางลำตัวกลล้วย เมื่อเสร็จแล้วโด้งและลูกผีข้างฟ้อนยังคงฟ้อนไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งโด้งให้สัญญาณนักดนตรีให้หยุดเล่น ในช่วงนี้ดนตรีจะบรรเลงเพลงมีท่วงทำนองค่อนข้างช้า



ภาพที่ 5.31 โด้งใช้ดาบเสียบปลาแห่ง

## 2. ป้อนข้าว

บรรดาลูกศิษย์' ย่อมมานั่งเป็นแถวเรียงวงกลมบริเวณด้านหน้าพาม ลูกศิษย์ช่างฟ้อนจะนำข้าวเหนียวกับปลาแห้งป้อนให้ลูกศิษย์' ย่า ซึ่งตอนนี้ลูกศิษย์' ย่าจะแสดงท่าทางรังเกียจไม่ได้และถึงแม้อิ่มแล้วก็ต้องทาน



ภาพที่ 5.32 ขณะลูกศิษย์ช่างฟ้อนป้อนข้าวลูกศิษย์' ย่า

## 3. เล่นนางทั้งสองทั้งสาม

ผีนางทั้งสองทั้งสามเป็นผีที่สมมติขึ้น ผีนางทั้งสองทั้งสามคือมีของสองอย่างสามอย่างในถ้วยบวงสรวง โต้งถือถ้วยบวงสรวงมาสองถ้วย ถ้วยหนึ่งมีของอย่างละสองชิ้น อีกถ้วยหนึ่งมีของสามชิ้น โต้งมอบของในถ้วยบวงสรวงดังกล่าวให้แก่ลูกศิษย์ช่างฟ้อนคนใดก็ได้ที่ต้องการ เมื่อลูกศิษย์ช่างฟ้อนได้รับของบวงสรวงก็จะนำมาดม เอนำ ราดของนั้น และโยนทิ้ง

#### 4. เล่นผีนางน้อย

โต้งและลูกผีช่างฟ้อนหนึ่งคนเดินไปตามหาผู้ชาย โดยโต้งถือพวงมาลัย ในขณะที่ลูกผีช่างฟ้อนถือด้วยบวงสรวง เมื่อโต้งเจอผู้ชายที่หน้าตาดีและรู้สึกชอบก็จะเอาพวงมาลัยไปคล้องคอ และเอาด้วยบวงสรวงมอบให้ ซึ่งในครั้งนี้ โต้งได้เดินไปหานักดนตรี



ภาพที่ 5.33 เล่นผีนางน้อย

#### 5. คาบปลา

ตัวแทนลูกผีปู ยักกับผู้ป่วยเข้ามานั่งในผาม โดยตัวแทนลูกผีปู จะมีผ้าขาวม้าคลุมศีรษะ เบื้องหน้ามีใบตอง และด้วยเครื่องบวงสรวงสำหรับคาบปลาซึ่งภายในมีอาหารคาวหวานได้แก่ ปลา อย่างตัวใหญ่ 3 ตัว ข้าวเหนียว 2 ก้อน ขนมแดง ขนมขาว ขนมเทียน อย่างละ 2 ชิ้น กล้วย 1 หวี มะพร้าว 1 ลูก และสรวยดอก 1 สรวย

ผู้ป่วยหยิบอาหารที่มีชิ้นเล็กป้อนให้โต้งทีละชิ้น โต้งคาบอาหารนั้นและคายทิ้งลงบนใบตอง แต่สำหรับอาหารชิ้นสุดท้ายที่ผู้ป่วยป้อนให้โต้งคือปลาอย่าง เมื่อผู้ป่วยป้อนปลาอย่างให้โต้ง โต้งจะคาบปลาส่งต่อใส่ปากของตัวแทนลูกผีปู ยักตัวแทนลูกผีปู ยักคายปลาอย่างลงบนใบตอง ผู้ป่วยนำปลาอย่างไปเก็บ ส่วนตัวแทนลูกผีปู ยักนำใบตองพร้อมอาหารที่โต้งคายทิ้งไปเก็บ



ภาพที่ 5.34 โต้กลางปลา

จากนั้นโต้ และลูกผีช่วงฟ้อน จะนำสิ่งของในถั่วยบวงสรวงของลูกผีออกมาดม ซึ่งของในถั่วยบลูกผีได้แก่ ปลาแห้งตัวเล็ก ข้าวตอกปั้น น้ำตาลอ้อย ข้าวเหนียว ขนมหิย่น ขนมหาง ขนมหาว สรวยดอก 1 สรวยมีเทียนสองเล่มเสียบอยู่ กล้วย 2 ใบ และมะพร้าว 1 ชิ้น ซึ่งการดมนี้ มีความหมายว่ากิน เมื่อดมเครื่องบวงสรวงแล้วก็จะตักน้ำในโองที่วางอยู่ด้านหน้าห้องต้นน้ำ ปลา ร้า ราคลงบนเครื่องบวงสรวง และโยนทิ้ง ระหว่างนั้นโต้และลูกผีช่วงฟ้อนจะฟ้อนและเดินไปตาม จังหวะเพลงที่ค่อนข้างเร็ว และสนุกสนาน

#### 6. ฝึบย่ำขึ้นหอ

เป็นขั้นตอนที่ให้ตัวแทนลูกผีฝึบย่ำและผู้ป่วนเอาของไปไหว้ฝึบย่ำที่หอผี ซึ่งก่อนทำพิธี ฟ้อนผีมอญลูกหลานจะต้องมีการเชิญฝึบย่ำออกมาจากหอเพื่อเปลี่ยนดอกไม้และของบูชาที่อยู่ใน หอผีให้เป็นของใหม่ ในขั้นนี้ โต้จะเรียกตัวแทนลูกผีย่ำเข้ามาและเอาผ้าพาดคอตัวแทนลูกผีฝึบย่ำ พร้อมส่งหม้อฝึบย่ำย่ำให้ถือ โต้จะฟ้อนดาบนำหน้าขบวน ตามด้วยตัวแทนลูกผีฝึบย่ำซึ่งถือหม้อฝึบย่ำ ย่ำ ผู้ป่วนถือขันฝึบย่ำ ย่ำแต่ละคณะลูกผีช่วงฟ้อนเดินฟ้อนตามมาในขบวนตามลำดับ



ภาพที่ 5.35 โต้งฟ่อนคาบนำขบวนเชิญผีปู่ย่าพื้นหอ



ภาพที่ 5.36 โต้งและคณะลูกผีฟ่อนหน้าหอผีปู่ย่า

## 7. เล่นน้ำ ปีใหม่

ตอนนี้ สมมติว่าเป็นเล่นน้ำ สงกรานต์ ลูกช้างฟ่อนหนึ่งคนจะสาดน้ำ จากภาชนะเขาวัว ไล่คนที่มาร่วมพิธี ถ้าใครถูกสาดก็ต้องเอาน้ำหური 1 ม้วน หรือ 1 ชอง หรือใบพลูห่อหมากไปให้คนที่สาด ซึ่งในขั้นตอนนี้ จะใช้เวลาเพียงสั้น

### 8. ชนไก่

โต้งเปลี่ยนจากชุดขาวแดงเป็นชุดที่สวมในช่วงเช้า โต้งนำเบ็ดตกปลา 6 คันไปปักที่หยวกกล้วยจากนั้นนำมาไว้ที่ตรงกลางผามเพื่อสมมติเป็นเขตหลักในการเล่นชนไก่การเล่นชนไก่เป็นการนำฝามามัดให้มีรูปร่างคล้ายไก่ โต้งหรือลูกผีสองคนนำที่สมมติเป็นไก่มาชนกัน ส่วนลูกผีข้างฟ้อนคนอื่น ๆ และลูกผีปู่ย่าจะช่วยกันเชียร์อย่างสนุกสนาน ในระหว่างการเล่นชนไก่นี้ โต้งและลูกผีข้างฟ้อน รวมทั้งลูกผีปู่ย่าจะฟ้อนและเดินไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งจบเพลง



ภาพที่ 5.37 ชนไก่โดยโต้งกับลูกผีข้างฟ้อน

### 9. เอาผีขันโตก

โตกหรือขันโตกเป็นภาชนะใส่อาหารของทางภาคเหนือ ในขั้นตอนนี้เป็นการเล่นที่สมมติให้โตกหรือขันโตกนั้นเป็นผีภายในโตกจัดวางอาหารและสิ่งของออกเป็น 3 กอง ซึ่งแต่ละกองประกอบด้วย กล้วยซึ่งมีเทียนปักอยู่ มะพร้าว ปลายแห้งตัวเล็ก ดอกสะบันงา ดอกเก็ดควา ขนมหาง ขนมหาว เครื่องดื่มชูกำลัง บุหรี่มวนยาสูบ ขนมหี้น และพวงมาลัย นำโตกทั้งห้าอันมาวางไว้ในผาม โต้งหมุนโตกตามเข็มนาฬิกาหนึ่งรอบ เทเครื่องดื่มชูกำลังลงบนโตกและหมุนโตกใบเดิมนี้ ตามเข็มนาฬิกาอีกหนึ่งรอบ ซึ่งโต้งจะทำเช่นนี้ ทุกโตก โดยเริ่มจากโตกที่อยู่ด้านนอกสุด เมื่อทำครบทั้งห้าโตกแล้ว โต้งจะหมุนโตกทวนเข็มนาฬิกาหนึ่งรอบโดยเริ่มจากโตกที่อยู่ด้านในสุด โต้งเทเครื่องดื่มชูกำลังลงบนโตกที่อยู่ล่าสุดและหมุนโตกทวนเข็มนาฬิกาอีกหนึ่งรอบ ซึ่งโต้งจะทำเช่นนี้ ทุกโตกจนครบทั้งห้าโตก



ภาพที่ 5.38 การเล่นเอ๋อจันโดก

จากนั้นได้ก็นำปลายผ้าคล้องคอทั้งสองข้างปาดผ่านโดกทั้งห้าโดก โดยเริ่มจากโดกที่อยู่ด้านนอก ทำเช่นนี้ 3 รอบ จากนั้นให้ลูกผีปอบ ยึดโดกไปข้างนอกโดยนำไปแจกนักดนตรีสองโดก ให้โดกหนึ่งโดก ส่วนที่เหลือสองโดกจะยกมาไว้ที่หน้าผาม นอกชายคาผาม



ภาพที่ 5.39 โต้่งนำปลายผ้าคล้องคอปาดผ่านเหนือจันโดก

ให้ผู้ป่วยและญาติผู้ใหญ่ของตระกูลมานั่งหน้าผามในลักษณะเหยียดขาชี้ไปที่โตก นำกระดังปัตถยาธิมาวางไว้ระหว่างผู้ป่วยกับโตก โตกราคบสองมือนำปลายดาบไปจุ่มลงในขันน้ำ ที่อยู่ในกระดังปัตถยาธิ จากนั้นนำปลายดาบทั้งสองวางลงบนศีรษะผู้ป่วยในลักษณะไขว้กัน โตกค่อย ๆ แยกปลายดาบออกจากกัน ลูบลงมาที่ไหล่ไล่ไปจนถึงเท้าผู้ป่วยของผู้ป่วย จากนั้นนำ ปลายดาบไปจ่อที่กระดังปัตถยาธิและใช้ปลายดาบเคาะกัน ซึ่งการเคาะนี้เปรียบเสมือนเป็นเอา เสนียดที่มีอยู่ในตัวผู้ป่วยออกมาทั้งในกระดังเมื่อโตกปัตถยาธิให้ผู้ป่วยเรียบร้อยแล้วโตกก็จะทำ การเอาเสนียดออกจากญาติคนอื่น ๆ ตามลำดับในขณะที่ลูกพี่ช่างฟ้อนคนที่หนึ่งถือกิ่งใบมะเกี๋ยงมา เหม่งเดินตามโตก ซึ่งกิ่งใบมะเกี๋ยงมาเหม่งนี้ได้ผ่านการจุ่มน้ำในขันกระดังปัตถยาธิแล้ว ลูกพี่ช่างฟ้อน ทำท่าสะบัดกิ่งใบมะเกี๋ยงมาเหม่งไปด้านซ้ายที่ขาที่ตามจังหวะเพลง ลูกพี่ช่างฟ้อนกิ่งใบมะเกี๋ยงมาเหม่งลูบที่ ตัวผู้ป่วยและญาติผู้ใหญ่ไล่จากไหล่ไปจนถึงปลายเท้าและนำไปสะบัดในกระดังปัตถยาธิส่วนลูกพี่ ช่างฟ้อนคนอื่นเดินตามเอาปลายฝั่ ทล้องคอยลาดจากศีรษะลงมาที่เท้าของผู้ป่วยและญาติผู้ใหญ่ของ ตระกูล เมื่อผู้ป่วยและญาติผู้ใหญ่เข้าพิธีเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ให้ลูกพี่ช่างฟ้อนคนอื่นมานั่งในลักษณะ เดียวกับผู้ป่วยเพื่อโตกและลูกพี่ช่างฟ้อนทำการปิดเสนียดจัญไรให้



ภาพที่ 5.40 โตกราคบสองมือเพื่อปิดเสนียดให้ผู้ป่วยและญาติ



ภาพที่ 5.41 คณะลูกพี่ช่างฟ้อนใช้ผ้าคล้องคอปิดเสนียศฉลุไรให้ผู้ป่วยและญาติ

จากนั้น ลูกพี่ปู้ ย่นำเครื่องขวงสรวงที่อยู่ในโตกไปเก็บ และนำด้วยย่าฝักนึ่งมาวางแทน ผู้ป่วยและลูกพี่ปู้ ย่นร่วมกันกินย่าฝักนึ่ง

ในช่วงต้นของการเล่นผีขัน โตกวงดนตรีบรรเลงเพลงที่มีท่วงทำนองช้า และจะค่อย ๆ เร็วขึ้น โดยโตงจะเป็นผู้ให้สัญญาณแก่นักดนตรีหากต้องการให้มีการเปลี่ยนทำนองเพลง



ภาพที่ 5.42 ผู้ป่วยและลูกหลานกินย่าฝักนึ่ง

## 10. ไปไร่

ลูกศิษย์ช่างฟ้อนสองคน และลูกศิษย์' ยี่ผู้ชายเปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นชุดกะเหรี่ยง ทำท่าทางแบกอุปกรณ์เดินทางไปทำไร่และสุมวนยาสูบ ซึ่งตอนนี้ลูกศิษย์' ยี่ก็จะอยู่ในฐานะของลูกศิษย์ช่างฟ้อน โต้งเดินฟ้อนดาบรอบต้นดอกแก้วโดยมีคนอื่น ๆ เดินฟ้อนตาม หลังจากเดินฟ้อนครบสามรอบแล้ว จะเดินไปหาทำเลเพื่อปลูกพืชพันธุ์ ในขั้นตอนนี้ คนตรีจะบรรเลงเพลงที่มีจังหวะสนุกสนาน เมื่อคณะปลูกพืชพันธุ์เรียบร้อยแล้ว จะกลับมาที่ฟาม คนตรีจะหยุดบรรเลง



ภาพที่ 5.43 โต้งฟ้อนดาบรอบต้นดอกแก้ว โดยมีลูกศิษย์ช่างฟ้อน และลูกศิษย์' ยี่ฟ้อนตาม



ภาพที่ 5.44 ปลูกพืชพันธุ์

### 11. คล้องช้าง

ให้ลูกผีช้างฟ้อนผู้ชายที่มีร่างกายแข็งแรงสวมบทบาทเป็นช้าง อดน้ำไว้ในปากและพ่นออกมาคล้ายลักษณะช้างพ่นน้ำ ส่วนลูกผีช้างฟ้อนอีกสองคนทำท่าไปคล้องช้างโดยเอากล้วยไปล่อ ในขั้นตอนนี้ผู้สวมบทบาทจะเหนื่อยมากเพราะจะจับช้างได้ยากและใช้เวลาค่อนข้างนาน ชาวบ้านเชื่อกันว่าผีจะมาเข้าสิงคนที่เล่นเป็นช้างทำให้มีพลังกำลังมาก และไม่ยอมให้คนจับง่าย ในขณะที่ลูกผีช้างฟ้อนไปคล้องช้างก็ต้องฟ้อนไปด้วย เมื่อลูกผีจับช้างได้แล้ว โต้จะเอาช้างไปปล่อยที่ต้นดอกแก้ว ในขั้นตอนนี้ดนตรีจะบรรเลงเพลงที่มีจังหวะเร็วและสนุกสนาน



ภาพที่ 5.45 คล้องช้าง

### 12. จุกระบอกไฟ

ลูกผีช้างฟ้อนผู้ชายช่วยกันนำประทัดไปแขวนไว้ที่ต้นดอกแก้ว ส่วนโต้ฟ้อนเดินนำหน้าลูกผีช้างฟ้อนผู้ชายซึ่งแบกกระบอกไฟมายังต้นดอกแก้ว นำกระบอกไฟวางพิงกับต้นดอกแก้ว กระบอกไฟนี้มีลักษณะเป็นไม้ไผ่ดำยาว ต้องปลายไม้มีนกหวีดด้วยชิ้นเล็ก ๆ มาผูกไว้ ประดับด้วยดอกไม้ให้สวยงาม เมื่อลูกผีช้างฟ้อนคนหนึ่งจุดประทัดซึ่งแขวนอยู่กับต้นดอกแก้วลูกผีช้างฟ้อนอีกคนก็จะพุงกระบอกไฟขึ้นไปในอากาศ โดยเป็นการสมมติว่ากระบอกไฟนั้นได้ถูกจุดแล้ว



ภาพที่ 5.46 โต่งฟ้อนเดินนำลูกศิษย์ช่างฟ้อนผู้ชาย



ภาพที่ 5.47 จุดกระบอกไฟ

### 13. คูหยคน้ำตาเทียน

ลูกผีปู่ ย่าจะมาคูหยคน้ำตาเทียนในซึ้งซึ่งวางอยู่บนชั้นวางของในผามหากหยด น้ำตาเทียนกระจายแสดงว่าลูกหลาน ของตระกูลมีความแตกแยกหากหยคน้ำตาเทียนเกาะกันเป็นก้อนแสดงว่าลูกหลานมีความรักใคร่สามัคคีกัน ซึ่งในครั้งนี้ ปรางภู่าน้ำตาเทียนเกาะกันเป็นก้อน หลังจากคูหยคน้ำตาเทียนแล้วก็จะยกขึ้นไปวางที่โคนต้นดอกแก้ว

### 14. ถ่อเรือ

ถ่อเรือเป็นการนำของที่อยู่ในผาม อาทิ เครื่องบวงสรวง ดอกไม้ ของที่ใช้ในพิธีไปทิ้งน้ำ เหตุที่ต้องมีการสมมติว่านำไปทิ้งน้ำ เพราะน่าจะมาจากที่ว่าคนมอญนิยมสร้างเรือนใกล้แหล่งน้ำนั่นเอง ในขั้นตอนนี้ โต้งกลับเข้ามาในผามนำของทุกอย่างมาใส่โตก ให้สมมติว่าโตกคือเรือในขณะที่โต้งจะนำขึ้นซึ่งมีเทียนเสียงทนายมาไว้ที่โคนต้นดอกแก้ว ลูกผีช่างฟ้อนผู้ชายสามคนนำไม้ไผ่ยาว ๆ มาทำเป็นไม้ค้ำ ถ่อเรือจากผามมาจนกระทั่งถึงต้นดอกแก้ว



ภาพที่ 5.48 โต้งเก็บของใส่เรือ



ภาพที่ 5.49 ถ่อเรือ

#### 15. ถอนต้นดอกแก้ว

เมื่อถ่อเรือมาถึงต้นดอกแก้ว ก็ทำการถอนต้นดอกแก้ว ถือเป็นการเสร็จพิธีการฟ้อนผี

มอญ



ภาพที่ 5.50 ถอนต้นดอกแก้ว

หลังจากพิธีเสร็จสิ้นแล้วโต้งจะไปคว่ำหม้อต้มน้ำปลา ส่วนผู้ชายจะช่วยกันเรือถอน  
ผามให้เสร็จภายในวันนั้น และอุปกรณ์ที่ใช้ทำผามทุกอย่างก็ต้องทิ้งไม่สามารถนำมาใช้ได้

จากการเข้าร่วมพิธีกรรมการพ่อนผีมอญและการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้พบข้อสังเกตดังนี้

1. ขั้นตอนของพิธีกรรมบางขั้นตอนหายไปได้แก่ แจกน้ำ ามซึ่งเป็นการที่ลูกผีปู ย่นำนํ้า ามันมะพร้าวหรือนํ้า มะกอกมาแจกให้ผู้ร่วมพิธีกรรม
2. ขั้นตอนที่น่าจันทร์เป้ง สมพันธ์ ได้ทำพิธีมีความแตกต่างจากขั้นตอนซึ่งได้รับจากนายมี เลห์แสนอดีตโจ่งที่จวบันทักไว้ดังนี้

| ขั้นตอนที่นายมี เลห์แสนได้บันทึกไว้ | ขั้นตอนที่น่าจันทร์เป้ง สมพันธ์ได้ทำพิธี |
|-------------------------------------|------------------------------------------|
| กินข้าวเที่ยงแล้ว                   | กินข้าวเที่ยงแล้ว                        |
| 1. เล่นผีกุลา                       | 1. เล่นผีกุลา                            |
| 2. เล่นผีนางน้อย                    | 2. ป้อนข้าว                              |
| 3. คาบปลา                           | 3. เล่นผีนางทั้งสองทั้งสาม               |
| 4. ชนไก่                            | 4. เล่นผีนางน้อย                         |
| 5. เล่นนํ้าสงกรานต์                 | 5. คาบปลา                                |
| 6. แจกนํ้ามัน                       | 6. ปูย่าขึ้นหอ                           |
| 7. ป้อนข้าว                         | 7. เล่นนํ้าสงกรานต์                      |
| 8. เล่นผีนางทั้งสองทั้งสาม          | 8. ชนไก่                                 |
| 9. ไปไร่                            | 9. เอาผีขึ้นโดก                          |
| 10. จูดกระบอกไฟ                     | 10. ไปไร่                                |
| 11. ปูย่าขึ้นหอ                     | 11. คล้องช้าง                            |
| 12. ดูหยอดนํ้าตาเทียน               | 12. จูดกระบอกไฟ                          |
| 13. เอาผีขึ้นโดก                    | 13. ดูหยอดนํ้าตาเทียน                    |
| 14. คล้องช้าง                       | 14. ถ่อเรือ                              |
| 15. ถ่อเรือ                         | 15. ถอนต้นแก้ว                           |
| 16. ถอนต้นแก้ว                      | *หมายเหตุ ไม่ปรากฏขั้นตอนแจกนํ้า าม      |

3. ชาวบ้านจะจัดทำพิธีกรรมการฟ้อนกันตามความเชื่อซึ่งสืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น โดยที่ไม่ทราบความหมายที่แท้จริงของขั้นตอนแต่ละขั้นว่าทำเช่นนี้เพื่ออะไร มีความหมายใด ทั้งนี้เพราะไม่เคยมีผู้ใดคิดตั้งข้อสงสัยหรือสอบถามผู้หลักผู้ใหญ่ ดังเช่นที่ผู้วิจัยสอบถาม นางจันทร์เป็ง สมพันธ์ เกี่ยวกับความหมายของขั้นตอนหรือความหมายของอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธี บางอย่างนางจันทร์เป็ง สมพันธ์ก็สามารถอธิบายได้ แต่บางอย่างก็ไม่สามารถอธิบายได้โดยกล่าวว่าตนก็ไม่ทราบเช่นกัน โบราณทำกันมาแบบนี้ทำตามและก็ไม่เคยถามถึงความหมายหรือเหตุผลใด ๆ

4. การปฏิบัติในระหว่างพิธีอาจจะไม่เป็นไปตามที่โบราณกล่าวไว้ว่า เช่น การทอดขนมแดง ขนมขาว สมัยโบราณจะต้องทอดในผามเท่านั้น แต่ในพิธีครั้งนี้ ได้อนุโลมนำมาทอดด้านนอกเพราะเนื่องจากผามยังสร้างไม่เสร็จ และหากรอให้ผามเสร็จก็เกรงว่าจะไม่มีเวลาพอที่จะทำขนม นอกจากนี้แล้ว ยังจะเห็นได้ในตอน “ป้อนข้าว” ลูกศิษย์ฟ้อนจะป้อนข้าวกับปลาแห้งให้บรรดาลูกศิษย์ ยี่ซึ่งตามโบราณแล้วลูกศิษย์ ยี่จะต้องทานไม่สามารถปฏิเสธได้แต่ในพิธีกรรมนี้จะสังเกตได้ว่าเมื่อลูกศิษย์ ยี่รู้ลึกอีกก็จะปฏิเสธที่จะกินแต่จะให้ลูกศิษย์ฟ้อนเอาข้าววางไว้บนมือแทน

5. ผู้ที่มาร่วมในวันเตรียมส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงวัยเช่น กลุ่มผู้ที่มาช่วยสร้างผามจะมีอายุน้อยสุดคือ 45 ปี มากที่สุดคือ 73 ปี และกลุ่มที่มีอายุ 70 ปี ขึ้นไปมีมากที่สุด ในการจัดเตรียมเครื่องบวงสรวง สรรพคอกต่าง ๆ เป็นหน้าที่ของผู้หญิงผู้ที่มีอายุน้อยที่สุดคือ 54 ปี และมากที่สุดคือ 82 ปี ส่วนการทำอาหารและขนมจะมีทุกวัย ตั้งแต่เด็กสาวจนกระทั่งผู้สูงวัย

6. มีเรื่องราวของวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่ปรากฏให้เห็น อาทิ วัฒนธรรมการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของคนมอญที่จะมีผ้าคล้องคอหรือสไบเป็นสิ่งสำคัญ จึงจะเห็นว่าโต้ง ลูกศิษย์ฟ้อน หรือแม้กระทั่งลูกศิษย์ ยี่ที่ต้องการจะเข้าร่วมฟ้อนจะต้องนำผ้ามาคล้องคอทุกครั้ง นอกจากนี้ยังปรากฏให้เห็นถึงวัฒนธรรมด้านอาหารการกิน กล่าวคือบรรดาลูกศิษย์ ยี่จะช่วยกันทำอาหารเพื่อเลี้ยงทุกคนที่มาในพิธี โดยอาหารที่จะต้องทำก็คือแกงจืดเหล็ก และแกงหยวกกล้วย ซึ่งถือว่าเป็นแกงของคนมอญ ส่วนขนมที่ใช้ในพิธีก็เป็นขนมมอญซึ่งได้แก่ขนมแดง และขนมขาว

7. ภาษาที่ใช้สื่อสารในพิธีและใช้สื่อสารระหว่างกลุ่มจะยังคงใช้ภาษามอญเป็นหลัก